

újragondolásra kényszerítő víziója; bár főként az „Arany—Kemény-örökség sáfárának”, az eszményítő és klasszicizáló realizmus értelmezőjének vallja magát, a zaklatott romantika, a lázadó szubjektivitás géniuszainak: Vörösmartynak, Vajdának, Tolnainak tagolatlanabb és expresszívebb világában ugyanannyira otthonos. A dráma értelmezése (a *Klasszikusok nyomában* kötetben a régebbi Katona- és Molnár Ferenc-, valamint az újabb Madách-tanulmány, egyébként pedig az *Ibsentől Brechtig* című alapvető munkája is tanúsítja) épp annyira foglalkoztatja, mint a líráé és az epikáé. Saját műfajainak skálája a babitsi esszé-formától a Horváth János-i magvas irodalomtörténeti tanulmányon át az irodalomtudományi és esztétikai rendszerezés szikárabb fogalmiságáig ível; Madáchról és Aranyról hajdan könyvet írt, most inkább részletkérdéseket földolgozó, egy-egy problémát fölvető és megoldó értekezésekben tér vissza hozzájuk, Vajdához és más írótársaikhoz új, szélesebb látókörű összegezések ígérését és lehetőségét fölillantva. Sok ez, vagy kevés? Jogos-e adóssággént számon tartani a nagy monográfiákat, amelyeknek körvonalai egyre kivehetőbben sejlenek föl a részlet-és előtanulmányok állványzata mögött? A szintézisalkotásnak újra meg újra eljön az ideje, de közben legalább annyira szükséges a szempontcserélő analízis, az eddig mellőzött aspektusokból végzett részletfölmérés, metszetkészítés. Az ötvenes években Bárta János figyelme is Arany realizmusára és népi-nemzeti hűségére összpontosult, az utolsó tíz esztendő stúdiumai során egy proteuszi, meglepő metamorfózisokra képes, életérzését gyakran idegen álca mögé rejtő modern költő vonásai ütnek át a régi portrén, s Aranyt a nagy beleélők, a műfajok és hangnemek sokoldalú, virtuóz változtatói: Goethe, nálunk Csokonai és Weöres Sándor rokonaként látjuk viszont. Vagyis visszatérései régi témáihoz azt is példázzák, hogy számára nincs lezárt és végérvényesen ad acta tehető probléma, ahogy a kutató — tágabb értelemben minden olvasó, befogadó — személyisége a korral együtt változik, úgy alakul át és nyer új, eddig lappangó aktualitást egy-egy mű, író, korszak. Életműve a művészet kimeríthetlenségének élő tudátára és a korszerű, érdekfeszítő kérdések meglátására és formulálására mutat példát. Hogy ezekre az erényekre mekkora szüksége van irodalomtörténeti, kritikai és esszé-irodalmunknak, ha ragaszkodik az igazi, szemléletalakító hatékonyság igényéhez, azt éppen Barta János keserűségig jőzön, önámítást kerülő diagnózisa szemléltetheti fogékonyság és érdeklődés korunkbeli apályáról: „az atomkorszakban és az úrhajózás évtizedeiben a múlt kultúrájához fűződő szálak meglazultak; a múlt nagy alkotásaiban megtestesült emberi tartalmakat nem vagyunk hajlandók a világtkép és a nyelv avatag kérgeiből kihámozni — és kérdés: képesek vagyunk-e még egyáltalán átélni?”

PARANCS JÁNOS VERSEI

Sírató helyett Regiszter-töredék emlékeztetőül

Csak az elmúlt tíz év során,
azok közül, akiket szerettem:

Meghalt Kassák Lajos.
Meghalt Füst Milán.
Meghalt Berda József.
Meghalt Veres Péter.
Meghalt Toldalagi Pál.
Meghalt Aprily Lajos.
Meghalt Tersánszky Józsi Jenő.
Meghalt Németh László.
Meghalt Erdélyi Attila.
Meghalt Kondor Béla.
Meghalt B. Nagy László.

Meghalt Szabó István.
Meghalt Kamondy László.
Meghalt Latinovits Zoltán.
Meghalt Szilágyi Domokos.
Meghalt Déry Tibor.
Meghalt Hajnal Anna.
Meghalt Kormos István.
Meghalt Dévényi Iván.
Meghalt Szemlér Ferenc.
Meghalt Nagy László.

1978. január 31.

A gyász

Ó, növényi öntudatlanság,
imbolygó karcsú láng,
öszönös fölfelé törekedés,
valami mámorító kapaszkodás,
valami mámorító lebegés,
önfeledt csapkodás és
lassú föloldódás
abban a gyönyörű,
delejes, nedvdús közegben,
igen, az volna a jó

ha nem tudnám,
amit tudok, s amiről
már a csontjaim is tudnak
recsegve, meszesedve,
vagy ne láttam volna legalább
október hatodikán
a gyanútlan áldozatot,
az aggastyánná vénült

ördögös vidám fiút
bizakodni és tervezgetni,
akkor talán még képes lennék
holmi esztelen kalandra,
bolondozásra, reménykedésre,
de így csak a porban forgolódom,
csúszom-mászom a földön

értelme nincs,
mégis mint a megbabonázott,
lassan elmerülő bronzszobor,
itt állok mozdulatlanul,
megvakított fáklyaként
üszkösödve és korhadozva,
tehetetlenül mint a kődarab
az iszapos tófenéken,
s körülöttem a sötétség lobog,
a tündöklő fény fonákja.

CZÉRE BÉLA

A DRÁMAÍRÓ KÓS KÁROLY

A Budai Nagy Antal eszmevilága

Egyetlen művel írta be nevét Kós Károly drámaírásunk történetébe: a már klasszikussá vált remekével, a *Budai Nagy Antallal*. Az 1437-es erdélyi parasztfelkelés drámája azért tudott mind a mai napig elevenen ható, valamilyen formában szinte az egész irodalmunkra kisugárzó színpadi művé válni, mert írója nem kívülről közeledett a jelentős témához: az egész erdélyi nép ügye vált egygyé megírásakor, 1936-ban saját gondoljaival, életével. A *Budai Nagy Antal* az erdélyi parasztfelkelés drámája, de ez a dráma belülről, a kalotaszegi élet mindennapjaiból, kicsiny, szegényes portáiból ível fel a nagy történelmi színterekig, Kolozsmonostorig és Kolozsvárig. A *Budai Nagy Antal* lármafáinak tüzei a cseh huszita harcok biztató testvérlángjaira lobbantották fel a harcot Erdélyben, a dráma mégsem csak a parasztháború véres küzdelmének krónikája. A *Budai Nagy Antal* legalább ennyire az építő ember drámája, azé, aki otthont szeretne és békés életet élni Besé Annával, de számára nem lehetséges ez, mert tudja, hogy „cselekedni” kell „a békességet és betölteni a törvényt”. A dráma gazdag belső világa, az erdélyi parasztfelkelés ügyének közép-európai távlatokba emelése, a történelmi elemzés mélysége, és a drámának a II. világháború kitorrése előtti évek közönségéhez és korunkhoz egyaránt szóló üzenete magyarázzák a *Budai Nagy Antal* rendkívüli kisugárzását. Nem filológiai értelemben vett hatásra gondolunk elsősorban. De kétségtelen, hogy Illyés Gyula *Dózsáját* a plebejus szemléletnek ugyanaz az indulata öntötte formába, mint a *Budai Nagy Antalt*, s a mai jelentős erdélyi dráma megszületését nehezen képzeltük volna el Kós Károly drámájának jelenléte nélkül.

A *Budai Nagy Antal* — a téma epikai, kisregényváltozatával együtt — az idő parancsát hordozta a 30-as években. Kós Károly transzszilvanizmusának — amelybe mint minden műve, a *Budai Nagy Antal* is gyökeredzik — egyformán üzenete volt Erdély népei és Magyarország számára. Sosem a szűkebb páttriába való merev bezárkózást, az erdélyi magyar hegemonia hirdetését jelentette ez a transzszilvanizmus nála, hanem olyan erdélyiséget, amelynek gondjaiban az itt élő magyar, román és szász népek egyaránt osztozhattak. Az alulról kezdeményező, plebejus demokrata alapokon álló társadalmi összefogás szükségességének felis-